

Het ontstaan van de Grote Raad onder Filips de Goede

door

JAN VAN ROMPAEY

De Grote Raad van de Boergondische hertogen is een onderwerp dat zowel historici als juristen kan aantrekken. Uit deze Grote Raad is immers in 1504 de Grote Raad van Mechelen gegroeid, het opperste rechtskollege van de Nederlanden onder Karel V en tijdens de eerste decennia van de regering van Filips II. Met de scheiding tussen noord en zuid ingevolge de opstand tegen Filips II vielen de noordelijke Nederlanden weliswaar weg uit het rechtsgebied van de Grote Raad van Mechelen, maar voor de zuidelijke Nederlanden bleef dit Hof de hoogste gerechtelijke instantie tot 1794. Historici past het de oorsprong en de ontwikkeling van instellingen te bestuderen en juristen met belangstelling voor het rechtsverleden zijn ook niet zeldzaam. Nochtans bestaat er geen moderne studie over de Grote Raad van Mechelen als zodanig¹. Over de Grote Raad in de Boergondische tijd zijn we beter ingelicht, omdat deze instelling op het einde van vorige eeuw plots in de belangstelling kwam naar aanleiding van een polemiek tussen de historici J. Frederichs en F. Brabant². Voortgaande op een passus uit de *Antiquités de Flandre* van Filips Wielant zochten deze auteurs naar een precieze datum van ontstaan voor de Grote Raad en uiteindelijk hielden ze het bij een ordonnantie die Filips de Goede te Brussel op 6 augustus 1446 uitgevaardigd had³. Met onze moderne geestesgesteldheid, die wil dat een instelling op een bepaalde dag opgericht wordt bij wet of koninklijk besluit, zocht men dus naar het juiste jaar waarin de Grote Raad opgericht was, maar hierbij verloor men dan volledig uit het oog dat men bij

1. De grote trekken van de geschiedenis van de Grote Raad van Mechelen zijn echter wel te vinden in J. Gilissen, *De Grote Raad van Mechelen: Historisch overzicht*, Belgisch Bulletin van de Internationale unie der Magistraten, oktober 1970, p. 2-22.

2. F. Brabant schreef een *Note sur le Grand Conseil de Philippe le Bon*, B.C.R.H., 4e reeks V (1877-78), p. 145-160. J. Frederichs antwoordde hierop met *Le grand conseil ambulatoire des ducs de Bourgogne et des archiducs d'Autriche (1446-1504). Contribution à l'étude du droit public des Pays-Bas au XVe siècle*, B.C.R.H., 4e reeks XVII (1890), p. 423-499. De polemiek tussen beide auteurs ging nog verder door.

3. De ordonnantie werd o.a. door L. P. Gachard uitgegeven in *Analectes historiques*, B.C.R.H., 3e reeks XII (1871), p. 141-147.

middeleeuwse instellingen steeds voor een kwasi biologisch groei-proces staat en dat ze praktisch nooit plots opschoten.

In 1900 verscheen dan het bekende werk van E. Lameere, *Le Grand Conseil des ducs de Bourgogne de la maison de Valois* en meteen was men een hele stap vooruit. E. Lameere rekende immers af met de gangbare opvatting en maakte duidelijk dat de ordonnantie van 6 augustus 1446 niet mag beschouwd worden als een verordening die de Grote Raad plots in het leven riep. Dit inzicht is juist en hierin ligt dan ook de grootste verdienste van E. Lameere, want aan de andere kant bracht hij het ontstaan van de Grote Raad toch weer terug tot de ordonnantie van 6 augustus 1446 door te schrijven dat deze tekst de bestaande hofraad van Filips de Goede omvormde tot de Grote Raad⁴ en dat zich in de schoot van deze Grote Raad drie sekties of afdelingen ontwikkelden, de eerste voor algemene politiek, de tweede voor rechtspraak en de derde voor financiën. Volgens E. Lameere kwam de Grote Raad dus in de plaats van de vroegere hofraad en groeide hij uit tot de enige centrale Boergondische instelling met verschillende bevoegdheden. Hij beschreef dan ook achtereenvolgens *les attributions judiciaires et administratives du Grand Conseil*⁵ en *les attributions de la section financière du Grand conseil*⁶. Hij kon echter niet ontkennen dat de zogenaamde rechtsprekende afdeling van de Grote Raad op zichzelf ook *Grand Conseil* of Grote Raad genoemd werd⁷, zodat deze term een dubbele betekenis kreeg, wat zou leiden tot een zekere begripsverwarring in de historische literatuur ter zake. Het werk van E. Lameere werd immers klassiek en zijn opvatting over de Grote Raad is tot dusver algemeen aanvaard en overal verspreid. Dit betekent echter ook dat de term Grote Raad op dit ogenblik in de historische literatuur nog altijd een dubbele betekenis heeft en dus aanleiding kan geven tot verwarring. In nochtans uitstekende werken zoals de „Algemene Geschiedenis der Nederlanden” en de studie van P. Bonenfant over Filips de Goede wordt de term Grote Raad immers nog steeds gebruikt, zowel voor de overkoepelende centrale instelling⁸, als voor de gerechtelijke afdeling van deze instelling⁹.

Deze dubbelzinnigheid leek me verdacht, want het is toch moi-

4. E. Lameere, *Le Grand Conseil des ducs de Bourgogne*, p. 82-84.

5. E. Lameere, *a.w.*, *Livre VI*, p. 122-168.

6. E. Lameere, *a.w.*, *Livre VII*, p. 169-177.

7. E. Lameere, *a.w.*, spreekt op p. 161-165 bijv. zelf voortdurend over de Grote Raad in deze betekenis.

8. J. Bartier, *Filips de Goede en de vestiging van de Boergondische staat*, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden III*, p. 264 (regel 10) en p. 265 (regel 3). P. Bonenfant, *Philips de Goede*, p. 102.

9. J. Bartier, *a.w.*, p. 265 (laatste regel) en p. 266 (regel 8). P. Bonenfant, *a.w.*, p. 103.

lijk te geloven dat één enkele term in de vijftiende eeuw twee verschillende realiteiten zou gedekt hebben. Dit probleem en mijn inschakeling in het projekt tot stelselmatige bewerking van de rechtspraak van de Grote Raad, zoals het door de Leidse hoogleraar Prof. Mr. J. Th. de Smidt en zijn betreurde Gentse kollega Prof. Mr. Eg. I. Strubbe op het getouw werd gezet¹⁰, brachten me ertoe een nieuwe studie te wijden aan de Grote Raad van de Boergondische hertogen¹¹, maar nu aan de hand van de vele bewaarde archiefbronnen, die E. Lameere al te zeer verwaarloosd had. Daar er slechts vanaf 1470 registers met vonnissen van de Grote Raad bewaard zijn¹², kon ik deze studie niet aanpakken zonder eerst zoveel mogelijk vonnissen van de hofraad van de Boergondische hertogen vanaf 1384 en van de Grote Raad vanaf zijn ontstaan verzameld te hebben uit de verschillende archieffondsen waarin ze bewaard zijn en het is met deze gegevens dat ik zal pogen het ontstaan van de Grote Raad onder Filips de Goede te schetsen.

Met betrekking tot de Grote Raad valt de zeer lange regering van Filips de Goede uiteen in drie stukken: 1419-1435, 1435-1445 en 1445-1467. Het beeld dat de centrale instellingen in ieder van deze drie periodes vertonen is inderdaad telkens verschillend. In de eerste periode bestaat de Grote Raad nog niet, in de tweede vormt hij zich geleidelijk en na 1445 is hij in volle expansie. De dood van Filips de Goede in 1467 remt deze expansie vanzelfsprekend niet af. Integendeel, onder Karel de Stoute bereikt de Grote Raad een voorheen nooit gekend peil van ontwikkeling en op het einde van 1473 wordt hij bij één van de bekende ordonnances van Thionville omgedoopt tot Parlement en te Mechelen gevestigd. In zijn val sleepte Karel de Stoute echter het Parlement van Mechelen mee, want de Staten Generaal vroegen en bekwamen bij het Groot Privilege van 11 februari 1477 de afschaffing van dit gerechtshof. De Grote Raad herrees echter na enkele maanden en in 1504 werd hij dan opnieuw, maar deze keer definitief te Mechelen gevestigd, niet meer als Parlement maar als Grote Raad van Mechelen.

10. Een eerste concreet resultaat van deze bewerking zijn de *Chronologische Lijsten van de Geëxtendeerde Sententiën en Procesbundels (dossiers) berustende in het archief van de Grote Raad van Mechelen*, waarvan deel I, opgesteld onder leiding van Prof. Mr. J. Th. de Smidt en Prof. Mr. Eg. I. Strubbe, verscheen in 1966 en deel II, opgesteld onder leiding van Prof. Mr. J. Th. de Smidt, (†) Prof. Mr. Eg. I. Strubbe en Prof. Dr. J. Van Rompaey, verscheen in 1971.

11. Deze studie draagt als titel *De Grote Raad van de hertogen van Boergondië en het Parlement van Mechelen* en zal verschijnen in de reeks *Verhandelingen van de Klasse der Letteren van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België*.

12. Ze werden in regestvorm ontleed en beschreven in de bovenvermelde *Chronologische Lijsten* deel I voor de jaren 1470-1504 en deel II voor de jaren 1504-1531.

Zoals alle vorsten van hun tijd hadden Filips de Stoute en Jan zonder Vrees zich omringd met een hofraad en in 1419 nam Filips de Goede deze situatie gewoon van zijn vader over. Deze hofraad bestond uit een onbepaald aantal tot de adel behorende raadsheren-kamerlingen, maar ook reeds uit enkele juristen met de titel van raadsheer-rekwestmeester of sekretaris. De leiding berustte vanzelfsprekend bij de kanselier en deze functie werd onder Filips de Goede bijna veertig jaar lang uitgeoefend door de bekende Nicolas Rolin, een Boergondische edelman met juridische vorming. Om de kanselier eventueel te vervangen bij afwezigheid had Filips de Goede reeds in 1419 de functie van hoofd van de raad – *chief du conseil* – in het leven geroepen en dit ambt werd later herhaaldelijk toevertrouwd aan de bisschop van Doornik, evenwel zonder automatisme. Bij het begin van de regering van Filips de Goede waren de raadsheren-kamerlingen de belangrijkste figuren in de hofraad en voerden zij er het hoge woord. Men denke aan de bekende broers Antoine en Jean de Croij, aan de Boergondiër Pierre de Bauffremont en aan de heren van Brimeu, Crèveœur, Lannoy en Lalaing.

De bevoegdheid van de hofraad was van zuiver adviserende aard en hij hielp zowel het algemeen politiek beleid bepalen als het centraal financieel beheer. Hij deed ook aan rechtspraak, maar in de eerste jaren van Filips de Goede zeer weinig in vergelijking met de tijd van Filips de Stoute. Toen sprak de hofraad geregeld recht, maar onder Jan zonder Vrees verminderde dit sterk en tijdens de eerste vijftien jaar van de regering van Filips de Goede was de rechtspraak van de hofraad bijna onbeduidend geworden. Men kan zich afvragen waarom, want een in het oog springende verklaring voor dit verschijnsel is niet voorhanden. Wel is het duidelijk dat de omstandigheden bepaald ongunstig waren voor een geregelde en drukke rechtspraak van de hofraad. Tussen 1420 en 1435 telt men immers minstens zes regentschappen, veroorzaakt door de honderdjarige oorlog of door verschillende reizen van Filips de Goede naar Boergondië en langdurige afwezigheden van de vorst waren uiteraard niet gunstig voor een efficiënt politiek beleid of voor een ernstige vorstelijke rechtspraak. Bovendien kan men niet aan de indruk ontkomen dat Filips de Goede in die jaren processen voor zijn hofraad bepaald vermeed en dat hij er dus helemaal niet op uit was om de centrale vorstelijke rechtspraak te stimuleren. Dit blijkt uit zijn reactie op klachten van schepenen en andere instanties die normaal tot een proces voor de hofraad hadden kunnen leiden: in plaats van de aangeklaagde feiten naar de hofraad te verwijzen en de tegenpartij te laten dagvaarden zoals Filips de Stoute vaak deed en hij later zelf zou doen, nam

Filips de Goede vóór 1430 in een dergelijke situatie eenvoudig zijn toevlucht tot een juridische fictie om het probleem op te lossen. Hij deed alsof het aangeklaagde feit niet gebeurd was en verklaarde het gewoon voor *non avenu*¹³! Dit betekende dat het betrokken feit geen precedent kon zijn en dat het dus later de instantie, die het aangeklaagd had, geen enkel nadeel kon berokkenen. Met deze plechtige verklaring van de vorst was men tevreden en zo kwamen er uiteraard weinig zaken voor de hofraad.

Doorgaans heet deze hofraad eenvoudig *conseil*, maar in de tekst of op de plica van de oorkonden die van de hofraad uitgaan ontmoet men soms ook de term *grand conseil* en E. Lameere verklaarde dit door het groot aantal raadsheren dat bij het nemen van een bepaalde beslissing aanwezig was¹⁴. Deze verklaring gaat echter niet op, omdat in sommige teksten de termen *conseil* en *grand conseil* naast elkaar voorkomen en men toch niet kan volhouden dat er op een bepaald ogenblik weinig en veel raadsheren aanwezig waren in de hofraad. Voor de uitdrukking *grand conseil* moet dan ook een andere verklaring gezocht worden en de meest waarschijnlijke is wel dat men ze gebruikte om het bijzonder belang van de genomen beslissing te onderstrepen. Belangrijke ordonnaties en benoemingen laat men dus uitgaan van *nostre grand conseil*, maar hiermee heeft men nog geenszins een bepaalde instelling op het oog zoals het later wel het geval zal zijn.

Vanaf 1435 verandert er geleidelijk wat in de hoger geschetste gang van zaken en de jaren 1435-1445 zijn dan ook de ontstaansjaren van de Grote Raad, die dan wel een instelling is en meer bepaald een gerechtshof. Het nieuwe is na 1435 te situeren op een dubbel vlak: aan de ene kant is een geleidelijke groei van de hertogelijke rechtspraak niet te ontkennen en aan de andere kant stelt men in de bronnen van deze rechtspraak een even geleidelijke naamverschuiving vast van *conseil* naar *grand conseil* om het orgaan aan te duiden dat de centrale rechtspraak uitoefent. In deze dubbele vaststelling ligt de geboorte van de Grote Raad besloten, want de twee fenomenen zijn duidelijk met elkaar verbonden: de toename van de centrale rechtspraak heeft een weerslag gehad op de structuur van de hofraad als rechtskollege en uit deze structuurwijziging is de Grote Raad als een nieuw orgaan te voorschijn gekomen.

13. Als voorbeeld: Stadsarchief Veurne, Boek met de knoop, f° 35 v° - 36, brieven Gent 24 januari 1427: „Savoir faisons que nous voullans a nostre povoir eschever toute matiere de question et proces au regard de noz subgez et les preserver de fraiz et de despens... ottroyons que le cas dessusdit de la justice des diz deux poings coppez par ordonnance de nostredit souverain bailli comme dit est, soit compté et réputé pour non avenu”.

14. E. Lameere, *a.w.*, p. 27.

De geleidelijke groei van de hertogelijke rechtspraak na 1435 is niet terug te brengen tot enig vorstelijk initiatief, maar lijkt veeleer te berusten op een samenloop van een aantal gunstige historische omstandigheden. Een eerste faktor, die gunstig moest uitvallen voor de centrale rechtspraak, was de grote sprong in de territoriale expansie van de Boergondische staat in de Nederlanden in de jaren 1428-1433. Naast Vlaanderen, Artesië en Namen kwamen immers kort na elkaar ook Holland, Zeeland, Henegouwen en Brabant onder het gezag van Filips de Goede en ingevolge het verdrag van Atrecht kwamen daar in 1435 nog de graafschappen Boulogne en Ponthieu bij en heel Pikardië, zodat de Boergondische staat van dat ogenblik af in het zuiden tot aan de Somme reikte. Op zichzelf heeft deze territoriale expansie de centrale rechtspraak sterk gestimuleerd, want als de oppervlakte van de Boergondische staat verdubbelde, dan moest automatisch ook het aantal zaken voor de hofraad verdubbelen. Men kan dit misschien vrij simplistisch vinden op het eerste gezicht, maar de feiten wijzen het niettemin uit: zoals gezegd zijn er vanaf 1470 registers met vonnissen van de Grote Raad bewaard en dan blijkt inderdaad dat nog slechts 55 % van de zaken afkomstig zijn uit gebieden die reeds vóór 1428 onder het gezag van Filips de Goede stonden, terwijl de overige 45 % komen uit territoriale aanwinsten vanaf 1428¹⁵. Als men bedenkt dat de gebieden, die in 1470 nog 55 % opleverden, vóór 1428 de volle 100 % van de rechtspraak moesten aanbrengen, dan is het wel duidelijk dat de territoriale expansie alleen de rechtspraak van de hofraad ongeveer verdubbeld heeft.

Een tweede gunstige faktor was het sluiten van het vredesverdrag met de Franse koning te Atrecht in 1435. Dit verdrag is het grootste diplomatiek sukses dat Filips de Goede ooit behaald heeft, want het bood hem alleen maar voordelen: zoals reeds vermeld boekte hij in het zuiden een belangrijke terreinwinst tot aan de Somme, maar bovendien trok hij zich eervol terug uit de honderdjarige oorlog en kon hij bijgevolg rustig toezien hoe de strijd tussen de koningen van Frankrijk en Engeland om Normandië verder aansleepte. Nu is het wel zo dat men met de vrede van Atrecht niet plots van volle oorlog in volle vrede terecht kwam en dat er ook nog na 1435 schermutselingen met Franse troepen te noteren waren, maar dit neemt niet weg dat de latente oorlogstoestand met Frankrijk in 1435 vervangen werd door een relatieve vrede en dat Filips de Goede van dat ogenblik af veel meer aandacht kon wijden aan het bestuur van zijn gebieden dan vroeger.

15. Deze cijfers zijn het resultaat van een groepering per streek van de 100 zaken die in deel I van de bovenvermelde *Chronologische Lijsten* beschreven werden vanaf p. 3 (791.37 a) tot en met p. 29 (791.17).

Ook de rechtspraak onderging de weldoende invloed van het nieuwe klimaat, want het is toch duidelijk dat er aan ernstige rechtspraak maar kon gedacht worden in een sfeer van rust en vrede. De groei van de hertogelijke rechtspraak was dus geen rechtstreeks gevolg van het verdrag van Atrecht, maar dit verdrag heeft wel de opgang van de centrale rechtspraak mogelijk gemaakt door het vereiste gunstige klimaat te scheppen.

In de bronnen van de centrale rechtspraak stelt men tussen 1435 en 1445 meer bepaald vast dat deze rechtspraak geleidelijk overgaat van wat men de hofraad of *le conseil* noemt naar *le grand conseil* of de zich vormende Grote Raad. Men kan niet genoeg beklemtonen dat deze naamverschuiving geleidelijk gebeurd is en dat er bijgevolg geen sprake is van de oprichting van de Grote Raad op een bepaald ogenblik. Het proces, meteen de geboorte van de Grote Raad, heeft ongeveer tien jaar geduurd en dit kan lang schijnen, maar vergeten we dan niet dat het gaat om een organisch groeiproces, dat niet door eksterne, maar wel door interne factoren bepaald werd. Het ontstaan van de Grote Raad is dus niet te verklaren door een initiatief van Filips de Goede, die men nochtans in het algemeen als een grote vorst aanziet, maar wel door de aangroei en de ontwikkeling van de rechtspraak in de schoot van de hofraad zelf.

Hoe komt de naamverschuiving van *conseil* naar *grand conseil* nu te voorschijn uit de bronnen? Het uitgangspunt is dat men vanaf 1435 de term *grand conseil* begint te gebruiken, niet meer om zoals vroeger het belang van een bepaalde beslissing te onderstrepen, maar wel om een orgaan aan te duiden dat verschillend is van de hofraad en zich uitsluitend aan centrale rechtspraak wijdt. De hofraad heeft deze rechtspraak echter zeer geleidelijk uit handen gegeven en gedurende de hele overgangperiode van tien jaar komen de termen en tevens organen *conseil* en *grand conseil* dan ook naast elkaar voor in processtukken van dezelfde zaak. In de eerste fase, die begint in 1435 en loopt tot bij de aanstelling van een regentschapsraad voor de Nederlanden in 1441, heeft de hofraad of *le conseil* nog duidelijk de bovenhand en dit is volkomen normaal, aangezien de ontwikkeling dan nog maar juist op gang gekomen was.

Inzake de naamverschuiving en de daarbij aansluitende overgang van de centrale rechtspraak van de hofraad naar de Grote Raad zijn de jaren 1441-1443 echter een neutrale fase, omdat noch de hofraad noch de Grote Raad in die tijd als zodanig bestonden en alle bestuur en rechtspraak berustte bij de regentschapsraad. Dit was een deel van de hofraad, door Filips de Goede bij zijn vertrek naar Boergondië en voor de duur van zijn afwezigheid belast met

het regentschap over de Nederlanden. Deze raad bestond zowel uit edelen als uit juristen en zetelde permanent als bestuurskollege, maar ook als gerechtshof en dit laatste illustreert precies de toename van de centrale rechtspraak in die tijd. Uit 1443 alleen zijn immers niet minder dan vijf vonnissen van deze regentschapsraad bewaard¹⁶ en dit is bijzonder veel voor die tijd.

De regentschapsraad van 1441-1443 heeft dus gezorgd voor de continuïteit van de centrale rechtspraak en onmiddellijk na de regentschapsraad, wanneer hofraad en Grote Raad weer te voorschijn komen, is de verhouding tussen beide precies het omgekeerde van wat ze was in de jaren 1435-1441. De term *grand conseil* heeft nu duidelijk de bovenhand gekregen en in drie tussenvonnissen van een zaak uit 1444 worden *grand conseil* en *conseil* gebruikt in een verhouding van 13 tegenover 5¹⁷. Uit 1446 dateert dan het eerste eindvonnis dat volledig uitgaat van de Grote Raad en waarin de hofraad niet meer vernoemd wordt¹⁸.

Deze naamverschuiving is nu zo belangrijk, omdat ze tot uiting brengt dat de centrale rechtspraak op tien jaar tijd volledig overgegaan is van de hofraad op een Grote Raad, die nu duidelijk een gerechtshof is. Door een natuurlijk groeiproces zijn hofraad en Grote Raad tussen 1435 en 1445 twee verschillende realiteiten geworden, want het gaat hier wel degelijk om een naamverschuiving gekoppeld aan een bevoegdheidsverschuiving en niet om een gewone naamverandering. De hofraad heeft geen nieuwe naam gekregen, maar door de toename van de rechtspraak is in zijn schoot geleidelijk een nieuwe instelling gegroeid, die Grote Raad genoemd wordt en vrij vlug alle centrale rechtspraak voor zijn rekening gaat nemen. Het ontstaan van de Grote Raad is dus terug te brengen tot het fenomeen van specialisatie en taakverdeling binnen de bestaande hofraad en dit fenomeen vinden we in alle vorstelijke raden van de late middeleeuwen terug, vanaf het ogenblik dat het werk zich in de raad begint op te stapelen en de nodige specialisten voorhanden zijn. In de hofraad van Filips de Goede waren deze voorwaarden omstreeks 1440 vervuld, enerzijds door de toename van de bestuurslast en de rechtspraak in het sterk

16. Het gaat om volgende vonnissen : Gent 21 januari 1443, uitg. Th. de Limburg-Stirum, *Cout. de Courtrai*, p. 290 en v. ; Rijsel 19 juli 1443, regest J. Diegerick, *Inventaire des archives de la ville d'Ypres* III, p. 185 ; Rijsel 27 juli 1443, Stadsarchief Kortrijk, Perkamenten privilegeboek, f° 174 v° - 176 ; Rijsel 7 augustus 1443, ADN 1 G 259, 1638, en Rijsel 23 augustus 1443, uitg. L. Gilliodts-Van Severen, *Cout. de la ville d'Ypres* II, p. 323 en v.

17. De drie tussenvonnissen bevinden zich op het Rijksarchief van Bergen, charters van de stad Bergen 327-329. Ze dateren van 3 juli, 28 juli en 5 oktober 1444.

18. Vonnis Gent 27 december 1446 op het Rijksarchief te Bergen, charters van de stad Bergen 332.

uitgebreide rijk en anderzijds door de aanwezigheid van een aantal juristen. Zo is het spontaan gekomen tot een zekere scheiding tussen bestuur en rechtspraak, waarbij de uit edelen bestaande hofraad het bestuur voor zich hield, maar de rechtspraak overliet aan de juristen, die dan een apart kollege, de Grote Raad, gingen vormen.

Het is nu meteen wel duidelijk geworden dat de grondstelling van E. Lameere, als zou de Grote Raad gevormd zijn door de ordonnantie van 6 augustus 1446, niet opgaat. Op het ogenblik dat deze ordonnantie uitgevaardigd werd, WAS de Grote Raad reeds gevormd en bovendien komt de term Grote Raad in de ordonnantie niet eens voor! E. Lameere GELOOFDE dan ook maar dat deze verordening de hofraad transformeerde tot Grote Raad...¹⁹ Men zegt soms dat een sterk geloof bergen verzet en bij E. Lameere was het inderdaad zo, want in werkelijkheid was de ordonnantie van 6 augustus 1446 bedoeld om de hofraad zelf te transformeren. Hij moest permanent werkzaam zijn en bestaan uit speciaal aangeduide raadsheren, die zouden advies geven inzake *la conduite tant dudit fait de justice, comme de noz finances et autres grans et pesans matières*²⁰. Deze formulering heeft E. Lameere ongetwijfeld misleid, want op het eerste gezicht worden hier drie sectoren vooropgezet, gerechtszaken, financiën en gewichtige aangelegenheden en men weet dat E. Lameere de Grote Raad inderdaad een drieledige bevoegdheid gaf, overeenkomend met deze drie sectoren. Een aandachtige lektuur van de tekst wijst echter uit dat men met *justice* niet de rechtspraak bedoelde, maar wel *pourveoir aux offices de justice*, dus het benoemen van gerechtelijke ambtenaren op centraal, gewestelijk en lokaal vlak. Houdt men hiermee rekening, dan is de taak van de hofraad volgens de ordonnantie van 6 augustus 1446 nog tweeledig, nl. advies geven inzake algemene politiek (*justice* en *grans et pesans matières*) en inzake financiële politiek (*noz finances*). De centrale rechtspraak komt hier helemaal niet meer aan bod, omdat ze reeds bij de Grote Raad berust.

Meteen vervalt ook de visie van E. Lameere op de Grote Raad na 1446, want als de Grote Raad de rechtspraak overneemt van de hofraad en deze laatste zelf blijft bestaan, zijn er na 1445 twee centrale instellingen in plaats van één enkele, de Grote Raad met drie afdelingen, zoals E. Lameere die ziet. Hiermee verdwijnt tevens de tot nog toe bestaande begripsverwarring in verband met de Grote Raad: het is niet tegelijkertijd DE centrale instelling en

19. E. Lameere, *a.w.*, p. 82 (bovenaan).

20. L. P. Gachard, *a.w.*, p. 142.

daarbij nog de naam van de gerechtelijke afdeling van die instelling zoals men met E. Lameere tot dusver aannam, maar eenvoudig de naam van het centrale Boergondische gerechtshof, dat uit de hofraad ontstaan, naast deze hofraad werkzaam is. Filips Wielant noemt de Grote Raad overigens alleen een *consistoire* of gerechtshof²¹ en hij had het goed gezien.

De verhouding tussen de hofraad en de Grote Raad na 1445 verdient wel enige aandacht. Het gaat hier wel degelijk om twee instellingen met verschillende naam, bevoegdheid en samenstelling, maar tussen beide bestaat er nog een sterke band en is er nog een intense wisselwerking. Vooreerst stonden de twee organen onder gemeenschappelijke leiding: de kanselier en het hoofd van de raad traden zowel in de hofraad als in de Grote Raad op. De functie van kanselier werd nooit gesplitst, maar wel die van zijn adjunkt, het hoofd van de raad, want onder Karel de Stoute kwamen er twee hoofden, één voor de hofraad en één voor de Grote Raad. Dit is wel een duidelijke aanpassing van de leiding aan het feit dat er twee afzonderlijke raden naast elkaar werkten. In 1473 werd de functie van hoofd van de Grote Raad op haar beurt gesplitst in een eerste en een tweede president voor het Parlement van Mechelen. De gemeenschappelijke leiding in hoofde van de kanselier was dan zuiver theoretisch geworden, want kanselier Hugonet was altijd te vinden aan de zijde van Karel de Stoute en deze verbleef praktisch nooit te Mechelen.

De wisselwerking tussen hofraad en Grote Raad na 1445 bestond hierin dat de juristen van de Grote Raad geregeld in de hofraad verschenen om advies te geven wanneer ze daartoe verzocht werden en dat de edelen van de hofraad op hun beurt in de Grote Raad verschenen, niet om mee te werken aan de instructie van de processen, maar wel om het rapport over de onderzochte zaken te horen en om de vonnissen goed te keuren. Deze wisselwerking is dus veeleer te situeren op het vlak van de personen dan op dit van de bevoegdheden en doet geenszins afbreuk aan het eigen karakter van de twee raden. Dit eigen karakter komt in de bronnen echter niet duidelijk tot uiting en dit is misschien wel de reden waarom men het tot hiertoe niet opgemerkt heeft. Het is immers een paradoxs dat de Grote Raad wel in eigen naam tussenvonnissen afleverde, maar dat de eindvonnissen van de Grote Raad zuiver formeel en diplomatisch bekeken uitgaan van de hofraad! Het is altijd de vorst zelf die recht spreekt en hierbij denkt men spontaan aan de hofraad die hem in alles bijstaat, maar eigenlijk is het hele vonnis door de Grote Raad voorbereid en geïnspireerd. Diplomatisch beke-

21. F. Wielant, *Antiquités de Flandre*, uitg. J. J. De Smet, p. 113 (laatste regel).

ken blijft de Grote Raad dus altijd in de schaduw en dit is te begrijpen, omdat alle oorkonden, ook de vonnissen van de Grote Raad, opgesteld werden in de ene centrale kanselarij en volgens een geijkt formulier. Door het geleidelijk uit elkaar groeien van hofraad en Grote Raad, gekonkretiseerd door de uiteenlopende itineraria die beide raden beginnen te volgen vanaf omstreeks 1465, werd deze toestand steeds minder houdbaar en leek het steeds meer gewent hofraad en Grote Raad ieder een eigen kanselarij te geven. Dit gebeurde in 1473, toen de Grote Raad als Parlement te Mechelen gevestigd werd en een eigen kanselarij kreeg. De arresten van het Parlement gaan dan ook van het Parlement zelf uit en niet meer van de vorst. Hiermee kon het Parlement ten opzichte van de hofraad een zelfstandigheid beklemtonen, die de Grote Raad vroeger nooit bereikt had.

Na 1445 kwam de Grote Raad onmiddellijk tot grote bloei en kende hij een expansie die van verschillende zijden gestimuleerd werd. Van Filips de Goede zelf gingen verschillende impulsen uit, maar het is natuurlijk de vraag of de initiatieven en de verdiensten hiervan bij hem zelf te zoeken zijn dan wel bij zijn raadsheren. In elk geval is het duidelijk dat het systematisch gebruik van technieken zoals het beroep, de reformatie en de evokatie de rechtspraak van de Grote Raad na 1445 ten zeerste heeft doen aangroeien. Rond 1450 is dit nog niet zo duidelijk aan te tonen, maar in 1470 blijkt het in elk geval uit de cijfers: de rechtspraak van de Grote Raad bestond toen voor 60 % uit zaken in eerste en laatste aanleg en de overige 40 % betroffen zaken die in beroep, reformatie of evokatie voor de Grote Raad gekomen waren²². Vóór het ontstaan van de Grote Raad behandelde de hofraad praktisch uitsluitend zaken in eerste aanleg, zodat het systematisch gebruik van de bovenvermelde technieken inderdaad heel wat nieuwe zaken heeft opgeleverd. Het beroep was hiervan nog het eenvoudigste en voor de rechtsonderhorigen ook het meest aanvaardbare verhaalmiddel, omdat men toch kon verwachten dat de Grote Raad, éénmaal op gang gekomen, zich zou ontpoppen tot het opperste beroepshof van de Boergondische staat. De reformatie en de evokatie waren ook wel verhaalmiddelen, maar ze hadden een politieke en geen juridische grondslag. Bij reformatie was het immers de wil van de vorst die bepaalde of men bij de Grote Raad de hervorming mocht vragen van schepenvonnissen die regelmatig tot stand gekomen waren en niet meer vatbaar waren voor beroep, terwijl de evokatie of het onttrekken van een zaak aan de rechtbank waar ze aanhangig was en het toekennen van deze zaak aan de

22. Deze cijfers hebben betrekking op de 100 zaken vermeld in noot 15.

Grote Raad ook volledig afhing van het goedvinden van de vorst. In deze technieken zagen Filips de Goede of zijn raadsheren echter uitstekende middelen om de Grote Raad bijkomende zaken te bezorgen en tegelijkertijd telkens het vorstelijk gezag te beklemtonen. Ze hebben er dan ook ruimschoots gebruik van gemaakt en dit soort gerechtelijke politiek heeft de expansie van de Grote Raad ten zeerste gestimuleerd.

Minder spektakulair maar even efficiënt was daarnaast de actie van de hertogelijke raadsheren die geen enkele kans onbenut lieten om in wetgeving en rechtspraak de centralisatie te bevorderen en de bevoegdheid van de hofraad – later van de Grote Raad – uit te breiden. Het vonnis van 4 maart 1438 tegen het opstandige Brugge biedt van deze werkwijze een uitstekend voorbeeld: ten eerste werd de supervisie van de stad Brugge op het rechtsleven te Sluis in burgerlijke zaken vervangen door de supervisie van de hofraad, ten tweede werd de interpretatie van het akkoord in 17 punten dat in 1317 gesloten was tussen de stad Brugge en het Brugse Vrije voorbehouden aan de hofraad en ten derde werd de interpretatie van alle bepalingen uit het vonnis zelf eveneens aan de hofraad voorbehouden²³. In ordonnanties en privileges gingen de raadsheren op dezelfde wijze te werk en zo slaagden ze erin in een aantal teksten bepalingen in te lassen die stuk voor stuk de bevoegdheid van de Grote Raad ten goede kwamen en dus zijn expansie moesten mogelijk maken.

Deze expansie werd na 1445 ook gekoncretiseerd door de institutionele uitbouw van de Grote Raad zelf. Vooreerst is er de opmerkelijke groei van het aantal juridisch gevormde raadsheren met de titel van raadsheer-rekwestmeester of sekretaris. Het aantal rekwestmeesters steeg van 4 in 1433 naar 20 in 1467 en het aantal sekretarissen van 7 in 1433 naar 18 in 1467²⁴. Deze uitbreiding van het kaderpersoneel bewijst onrechtstreeks dat het juridisch werk eerst in de hofraad en later in de Grote Raad sterk toenam, want de nieuwe benoemingen zullen zeker niet gebeurd zijn om een aantal afgestudeerden eenvoudig aan een baantje te helpen.

Een tweede uiting van de institutionele uitbouw van de Grote Raad is het ontstaan uit het sekretariaat van een aantal gespecialiseerde diensten. Een eigen griffier voor de Grote Raad duikt voor het eerst op in 1448. Aanvankelijk stond deze griffier er alleen voor, maar in 1467 waren er reeds drie griffiers en in het Parle-

23. Het vonnis van 4 maart 1438 werd uitgegeven in L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire des chartes de la ville de Bruges* V, p. 134-157.

24. Deze cijfers berusten enerzijds op de hofordonnantie van 27 februari 1433 (ADN B 1605, f° 181 en v.) en anderzijds op de samenstelling van de Grote Raad in 1467 volgens F. Wielant, *Antiquités de Flandre*, uitg. J. J. De Smet, p. 134-135.

ment van Mechelen hadden ze zich zelfs reeds gespecialiseerd. Een prokureur-generaal van de vorst bij de Grote Raad verschijnt reeds in 1447. Ook hij deed aanvankelijk het werk alleen, maar later kreeg hij een substituut en werd hij bijgestaan door een advocaat-generaal. Bij het Parlement van Mechelen bestond het Openbaar Ministerie zelfs uit vier leden: een prokureur-generaal, diens substituut en een eerste en een tweede advocaat. De boeten en andere geldstraffen, die de Grote Raad uitsprak, werden aanvankelijk geïnd door de ontvanger-generaal van de financiën, maar dit bleek niet efficiënt en in 1464 gaf Filips de Goede de Grote Raad een eigen ontvanger van de eksploten. Deze drie gespecialiseerde diensten zijn wel degelijk ontstaan uit het sekretariaat van de Grote Raad, want de eerste titularis was telkens een sekretaris die een speciale taak toebedacht kreeg.

Hiermee is het ontstaan van de Grote Raad onder Filips de Goede eigenlijk geschetst, maar het loont toch nog de moeite even het verschil tussen de oude en de nieuwe optiek te illustreren aan de hand van de opvatting van E. Lameere over de regentschapsraad van 1454. Op het einde van maart van dat jaar vertrok Filips de Goede naar Duitsland voor besprekingen met de Duitse keizer en de rijksvorsten en met het oog op zijn langdurige afwezigheid stelde hij een regentschapsraad voor de Nederlanden aan onder leiding van de jonge Karel de Stoute, toen nog graaf van Charolais, die de titel kreeg van luitenant-generaal van de landen van herwaarts over. Deze regentschapsraad werd zowel met het bestuur als met de rechtspraak in de Nederlanden belast. Hij bestond dan ook uit edelen en juristen en bovendien waren er nog een aantal sekretarissen aan toegevoegd. Tot zover de feiten, maar hoe moet men die nu interpreteren?

Aangezien E. Lameere meende dat de Grote Raad toen de enige bestaande centrale instelling was, stelde hij het voor alsof dit orgaan zich splitste in twee stukken: het ene vergezelde Filips de Goede naar Duitsland en Boergondië en het andere bleef onder leiding van de graaf van Charolais als regentschapsraad in de Nederlanden achter²⁵. Voor hem werd de eenheid van de Grote Raad door het aanstellen van een regentschapsraad verbroken en was deze regentschapsraad niets anders dan de helft van de Grote Raad maar met diens volledige bevoegdheid. In de nieuwe optiek moet men het juist andersom zien: niet de Grote Raad splitste zich, maar wel de hofraad, waarvan een gedeelte met Filips de Goede meeging op reis, terwijl de overige leden in de Nederlanden achterbleven en tijdelijk toegevoegd werden aan de Grote Raad

25. E. Lameere, *a.w.*, p. 98.

om samen de regentschapsraad te vormen. Deze regentschapsraad bestond dus uit de leden van de Grote Raad die de rechtspraak verder verzorgden EN uit ongeveer de helft van de leden van de hofraad die het bestuur voor hun rekening namen. Zo kon de wisselwerking tussen beide organen in stand gehouden worden en is het ook te verklaren dat de regentschapsraad zowel aan rechtspraak als aan bestuur deed.

Men heeft de ontwikkeling van de centrale Boergondische instellingen tijdens de vijftiende eeuw vergeleken met een onontwaaarbaar net van raden²⁶ en deze ontwikkeling is inderdaad ingewikkeld, omdat ze verschillende aspecten vertoont en de bronnen niet altijd een duidelijke taal spreken. Bepaalde teksten hebben zelfs zoals E. Lameere het uitdrukt, geleid tot *de regrettables confusions dans l'esprit des érudits depuis le XVIe siècle*²⁷. Zelf bleef E. Lameere echter niet van begripsverwarring gespaard en o.a. de dubbele betekenis van de Grote Raad, die hij de wetenschappelijke wereld inzonder, overleefde hem lang. In de tweede helft van de twintigste eeuw werd het tijd dat iemand een eenvoudiger en hopelijk ook juist inzicht bracht in het ontstaan van de Grote Raad, zonder daarbij aan de verdiensten van E. Lameere te willen tornen. Moge de nieuwe optiek evenveel bijval kennen als de oude !

26. J. Bartier, *a.w.*, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* III, p. 261 naar E. Lameere, *a.w.*, p. 2.

27. E. Lameere, *a.w.*, p. 95.